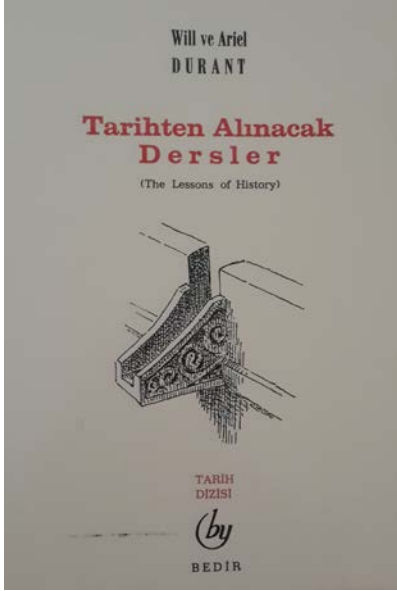

Will Druant, Ariel Druant (1994). *Tarihten Alınacak Dersler*, (Çev. Nejat Muallimoğlu), İstanbul: Bedir Yayınevi, 143 s.

Çiğdem KARACAOĞLAN

Will ve Ariel Durant, kırk yıl süren *The Story of Civilization* (Medeniyetin Hikâyesi) adlı çalışmalarından edindikleri bilgi ve tecrübelerini *Tarihten Alınacak Dersler* adıyla kısa değerlendirmeler hâlinde, insanoğlunun tarih boyunca yaşadığı tecrübeleri ve binlerce yıldan beri medeniyet ve kültürün hangi safhalardan geçerek günümüze kadar geldiğini etkileyici bir dille anlatıyorlar.

Tarih her dönem insanların ilgisini çekmiştir. Bu yüzden eskiden beri tarih konulu kitapların, filmlerin, tiyatro eserlerinin sayısı bir hayli fazladır. Aslında Durant çiftinin eseri de bu çerçevede önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü onlar tarihe salt olaylar ve kahramanlar açısından değil objeler ve olgular açısından

bakmaktadırlar. “Tarihten Alınacak Dersler” bu bağlamda on üç ayrı başlıktan oluşuyor. Başlıklar her ne kadar kısa özetler mahiyetindeyse de gerçekte muhteva bakımından Durantlar’ın kırk yıllık deneyimlerinin kapsamlı bir örneğidir.

Durantlar “Anlaşmaya varılmamış bir masal” olarak nitelendirdikleri tarih bilimi üzerindeki kuşkuları, *Tereddütler* başlıklı ilk bölümde ele almaktadırlar. Onlara göre, tarihin, subjektif bakış açısıyla yazılmış olma ihtimali kuvvetlidir. Mazide meydana gelen bir olay hakkında bilgimiz daima eksiktir ve kesin olmayan delillerle ve tek taraflı tarihçilerle gerçekler karartılmış olabilir. Objektifliğinden kuşku duyulmayan tarihçi bile kendi ülkesi, ırkı, inancı veya sınıfı söz konusu olduğunda kullandığı kelimelerdeki farklılıklarla kendi tercihini açığa vurur. Bu nedenle Durantlar tarih yazıcılığını bir bilim olarak değerlendirmezler ve tarih yazıcılığının sadece bir emek, bir sanat, bir felsefe olabilirliği üzerinde dururlar. Ayrıca tarih yazıcılığını da “barok” (acayıp, abartılı, süslü) olarak nitelendirmektedirler.

Tarih ve Yeryüzü başlığı altında; Durantlar tarihin jeolojiye ve coğrafyaya bağlı olduğunu açıklamaktadırlar. Dünyamız jeolojik zamanın büyük bölümü boyunca Pangea adı verilen tek bir kitadan oluşmaktaydı. Zamanla Pangea, çeşitli parçalara ayrıldı ve parçalar birbirlerinden uzaklaşmaya başladı.

Günümüzde de her gün deniz, karaya veya kara, denize azar azar yaklaşıyor. Bunun sonucunda ise şehirlerin sular altında kalması, dağların yükselip alçalması, vadilerin çöllerle dönüşmesi muhtemeldir. Kısaca coğrafi açıdan stratejik saydığımız bir bölge zamanla eski önemini yitirebilir. Ama asıl önemlisi yeryüzündeki değişkenliğe, karalar ile denizlerin birbirine yaklaşip uzaklaşmasına paralel olarak biyolojik bir hareketliğin de var olması ve bunun tarihin görünmeyen ama en önemli bir parçası hâlinde durmasıdır. Bu yüzden “Biyolojinin kanunları tarihin temel dersleridir” diyen Durantlar, bu konuyu *Biyoloji ve Tarih* başlığı altında ele almaktadırlar. Tarihi, biyolojinin küçük bir parçası olarak tanımlayan çift, biyolojinin üç önemli kanununun tarih için önem arz eden dersler olduğunu belirtmektedirler. Bununla birlikte onlar her ne kadar tarihi biyolojik hayatın küçük bir parçası sayar görünseler de gerçekte biyolojinin tarihin evrelerine tam anlamıyla hâkim olduğunu da hissettirmektedirler. Buna göre tarihin biyolojiden aldığı ilk ders rekabettir. Hayatın her alanında rastladığımız rekabet, gıdanın bol olduğu zamanlarda barış içinde gerçekleşirken; bireyler gıdadan çok olduğu zaman hayatta kalma mücadelesi hâlini alır ki sonrasında çatışma ve savaş kaçınılmazdır. Bu uğurda ise mazide yaşanmış pek çok savaş ve mücadele vardır.

Tarihin biyolojiden aldığı ikinci ders hayatın bir seçim yani bir ayıklanma olduğudur. Hiçbir canlı eşit olarak dünyaya gelmez. Birbirlerinin aynı olan tek yumurta ikizleri bile yüz türlü davranışta birbirilerinden farklıdır. Bazı fertler daha zayıf, bazıları ise daha güçlü genlere sahiptirler. Zayıf olanlar tarih sahnesinden hemen silinirken, güçlüler ayakta kalır ve yeni nesillere hep daha güçlü genler aktarılır. Bu duruma “doğal seçim” veya “doğal ayıklanma” denilmektedir.

Tarihin biyolojiden aldığı üçüncü ders ise hayatın kendini çoğaltması gerektiğidir. Yüksek doğum oranı beraberinde yüksek bir medeniyet getirir. Genç nüfusa sahip bir ülke her zaman gelişir ve büyür. Nüfus artışının düşük olduğu bir ülke ise sayıca daha üstün gruplar tarafından yok edilir. Ancak üretilen gıda, hızla artan nüfusu doyurmuyorsa, doğa; açlık, salgın hastalıklar ve savaşla kendi dengesini sağlar.

İnsan ırklarının eşitsizlikleri üzerine çeşitli ırk teorilerinin anlatıldığı *İrk ve Tarih* başlıklı bölümde, bu teorilerin eksik ve yanlış yönlerine yer veriliyor. İnsanların ırklara göre ayrılamayacağı, “üstün ırk” gibi bir ifadenin doğa kanunları düşünüldüğünde mümkün olmadığı vurgulanıyor. Zaten doğa insanı bir ırk olarak ele almaz. Doğada hiçbir canlıyı “üstün” veya “değil” olarak nitelendirmez. Doğada geçerli tek bir kural güçlünün hayatta kalması, zayıfın ise yok olması prensibidir. Bu açıdan bakıldığında insanlar ve doğadaki tüm organizmalar arasında ırk yoktur, yalnızca türler vardır. Türler arasındaki rekabet ise hem gelişimi hem de yok oluşu ifade eder. Bununla birlikte insan davranışının tarih boyunca ne kadar değiştiğinin sorgulanması da

gerekmektedir. Durantlar bu konuyu *Karakter ve Tarih* başlığı altında işlemektedirler. Buna göre irsiyet ve çevre, karakteri etkileyen en önemli iki etkidir. Kişinin doğuştan getirdiği özellikler ve içinde bulunduğu toplumun (çevre) etnik yapısı karaktere şekil verir. Etnik yapının değişimi ise uzun yıllar alır. Bu nedenle insan davranışları çok az değişiklik dışında hemen hemen aynıdır. Davranış farklılıklarını şekillendiren ana etken ise inançlar ve ahlakıdır.

Ekonomik tarihin avcılık, ziraat ve sanayi olarak üçe ayrıldığı *Ahlaki İnançlar ve Tarih* bölümünde Durantlar bir dönemdeki ahlaki kuralların diğer dönemde önemli ölçüde değiştiğini vurgulamaktadırlar. Bu değişimi ise her dönemde insanların gelir düzeylerinin bir önceki döneme göre daha gelişmiş olması ile açıklıyorlar. Örneğin, avcılık döneminde geçimlerini avcılıkla sağlayan erkekler, avlanma sırasında çoğu zaman hayatlarını kaybettiklerinden, erkeklerin sayısı kadınların sayısından daha azdı. Bu nedenle de birden fazla kadınla evlilik o dönem için kabul gören bir durumdu. Ziraat döneminde ise kadın sayısı erkek sayısına eşit olduğu için bu defa tek eşlilik normal görülmeye birden fazla kadınla evlilik ise hoş karşılanmamaya başlandı. Sanayi devrimiyle birlikte ekonomi gelişti, kadınlar iş hayatına atıldı, bireysellik giderek arttı, çocuklar ekonomik servet olmaktan çıktı, anne ve baba otoritesi yıkıldı. Zirai çağ, avcılık çağının; sanayi çağı ise zirai çağın ahlaki inançlarını yok etti. Ama din insan hayatındaki etkin yerini muhafaza etmeye devam etti. Durantlar bu hususu *Din ve Tarih* başlıklı bölümde ele almaktadırlar. İnsanlar arasındaki eşitsizliğin gerilime dönüşmemesinin temelinde dinin insanlar üzerinde bir ümit yaratması yatmaktadır. Din bu nedenle bir ihtiyaçtır. Din doğaüstü bir ümittir. Dinin ahlakla ilgisi ise daha sonra oluşmuştur. Devletler rahiplerin istekleri doğrultusunda hareket etmişler, rahipler de onları tanrının tayin ettiği ulu kişiler olarak göstermişlerdir. Rahiplerle yönetenler arasındaki karşılıklı yarar ilkesine bağlı bu ilişki, yalnızca Hristiyanlıkta değil diğer dinlerde de kendini gösterir. Bu nedenle din tarihe yön vermekte etkin rol oynamıştır. Elbette söylemek gerekir ki dinin yanı sıra iktisadi faaliyetler de tarihe önemli ölçüde yön vermiştir. Hatta tarih bir tür hareket hâlindeki ekonomi olarak da tanımlanabilmektedir. Durantlar bu konuyu *Ekonomi ve Tarih* başlığı altında ele alıp ekonominin; gıda, yakıt, malzeme ve daha birçok madde için bireylerin, grupların, devletlerin yapmış olduğu bir yarışma olduğu tezini ileri sürmektedirler. Buna göre ekonomik gücün tek bir kişinin veya grubun elinde bulunması insanlar arasındaki gerilimi artırır ve bir kaos yaratır. Ekonomik gücün kontrol edilmesi gerekir. Atina'da MÖ 594'te zenginler ve fakirler arasında mal varlıklarındaki eşitsizlik nedeniyle çatışmalar yaşanmış; Kral Solon ise bu duruma çare olarak zenginlerin ellerindeki toprakları fakirlere eşit bir şekilde dağıtıp çatışmaları önlemiştir. Bu durum devletlerin veya adaletli yöneticilerin ne kadar önemli olduğunu açığa çıkarmaktadır. Çünkü iktisadi faaliyetlerin etrafında yoğunlaşan siyasi, sosyal hareketlilik ve eşitsizlik duygusu geniş kitleleri kısa zaman içinde peşinden sürükleyebilmektedir. Bu

açıdan sanayi devriminin yarattığı işçi işveren ilişkileri, şehre veya sanayi bölgelerine yapılan yoğun göçler, gelir adaletsizlikleri, sınırsız kazanma arzusu; iş, emek, kazanç gibi değerlerin tartışılmasına ve yeniden yorumlanmasına kapı aralamıştır. Bu bağlamda Durantlar *Sosyalizm ve Tarih* başlığıyla iktisadi tarihi yeniden masaya yatırıyorlar. Durantlar sosyalizmi, servetin belirli ellerde toplanması ve eşit olarak dağıtılması olarak tanımlıyorlar. Kapitalizmin ise tarihte yaratıcı bir fonksiyona sahip olduğunu, kârdan hisse ve faiz vadederek halkın tasarruf ettiği paraları sermaye olarak kullandığı, sanayinin ve ziraatin makineleşmesini finanse ettiği ve dağıtımını rasyonel bir şekilde soktuğu ve bunun sonucunda eşyanın üreticiden tüketiciye akışını sağladığını ileri sürüyorlar. Durantlar kapitalizm ve sosyalizm arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklıyorlar: “Kapitalizm sosyalizmi, hürriyeti genişletmeye zorladı ve sosyalizm de kapitalizmi, eşitliği genişletmeye mecbur etti” (s. 85). Yine de hiç kimsenin tam olarak özgür olamayacağı tezi ise *Hükûmet ve Tarih* başlığı altında inceleniyor. Çünkü diyor Durantlar, tam olarak özgür olmak demek bir başkasının özgürlük alanına girmektir ve bu ise zor kullanarak gerçekleştirilir. Ancak özgürlüğün eşit bir şekilde hükûmetler tarafından dağıtılması halk arasındaki kaosu önler.

Tarihin değişmeyen yönlerinden biri olan harbin sebeplerine değinilen *Tarih ve Harp* bölümünde insanlar arasındaki rekabet ve doğal seçilimin en önemli savaş sebebi olduğu vurgulanıyor. Rekabet; zenginlik, elde etme hırsı, kavgacılık, gurur, yiyecek, toprak, malzeme, yakıt ve üstünlük arzularından kaynaklanmaktadır. Devletlerde de tıpkı canlı organizmalarda olduğu gibi elde etme ve üstünlük içgüdülerinin hepsi mevcuttur. Bu nedenle devletlerarası rekabet ve sonrasında savaşların gelişmesi de normaldir.

Büyüme ve Çürüme başlıklı bölümde, Durantlar medeniyetlerin neden büyüüp geliştikten bir süre sonra yok oldukları sorusuna cevap arıyorlar. Canlı sistemlerde olduğu gibi medeniyetlerde de belli bir olgunluğa erdikten sonra büyüme durur, gerileme başlar ve çürüme gerçekleşir. Medeniyet fiziki bir organizma değildir. Onu oluşturan bireylerin davranışlarına göre şekil alır. Oysa cevaplanması gereken bir soru daha bulunmaktadır: *Gelişme gerçek midir?*

Medeniyetler tamamen ölmezler. Yıkılan bir medeniyet başka bir coğrafyada yeniden kurulabilir veya küçük bir topluluk o medeniyetin özelliklerini mutlaka geleceğe taşır. Gelişme gerçektir çünkü bizler zengin bir kültürel miras içinde doğarız ve o mirastan yararlandığımız ölçüde de gelişiriz. Kültürel miras bir sonraki nesle katlanarak aktarılır. Tarih ise öncelikle bu mirası yaratır sonra da kayıtlara geçirir.

Will ve Ariel Durant çiftinin okurlarına sundukları bu eser, tarihi çok boyutlu olarak ele almakta; tarihin jeoloji, coğrafya, biyoloji, ahlak ve din ile olan ilişkisine yer verip klasik tarih kavramı dışına çıkarak okuyucuda farklı bir tarih kavramı oluşmasını sağlamaktadır.